

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Yazıtların epigrafik ve fotogrametrik belgelenmeleri yapılırken dikkate alınması gereken hususlar

Cengiz Alyılmaz¹

¹Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye; (calyilmaz@gmail.com)

*Sorumlu Yazar:
(calyilmaz@gmail.com)

Araştırma Makalesi

Ahntı: Alyılmaz, C. (2024). Yazıtların epigrafik ve fotogrametrik belgelenmeleri yapılırken dikkate alınması gereken hususlar. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 65-70.

Geliş : 7.08.2024
Revize : 0.09.2024
Kabul : 0.09.2024
Yayınlama : 1.12.2024

Özet

Yazı, insanlığın duygu ve düşüncelerini, birbirleriyle olan sosyal, kültürel, ticari vd. ilişkilerini / anlaşmalarını belgeleme, bilgilerini somutlaştırma, depolama ve gelecek kuşaklara aktarma ihtiyacından doğmuştur. Yazıt bilimi de farklı konularda, farklı türler ve objeler üzerine yazılmış yazıtlarla ve diğer grafiksel dil öğeleriyle ilgili araştırma ve incelemeler yapan, pek çok bilim dalıyla da yakın ilişkisi bulunan bir bilim dalıdır. Bu çalışmada yazıt bilimi araştırmalarında geleneksel yaklaşımın dışına çıkmaya, doğru okuma-anlamlandırma yapmaya olanak tanıyan fotogrametri ile yazıt bilimi arasındaki ilişki disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Eski Türk yazıtları ile ilgili olarak yürütülen makale, bildiri, proje vb. akademik çalışmalarda fotogrametri alanının sunmuş olduğu katkılar ve bundan sonra eski Türk yazıtları ile ilgili olarak yapılacak çalışmalarda araştırmacıların işini kolaylaştıracak bilgiler örnekleriyle dile getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yazıt, Yazıt bilimi, Fotogrametri, Eski Türk Yazıtları.

Considerations for epigraphic and photogrammetric documentation of inscriptions

*Corresponding Author:
(calyilmaz@gmail.com)

Research Article

Citation: Alyılmaz, C. (2024). Considerations for epigraphic and photogrammetric documentation of inscriptions. *Journal of Cultural Heritage Research*, 5(2), 65-70.

Received : 27.08.2024
Revised : 20.09.2024
Accepted : 20.09.2024
Published : 31.12.2024

Abstract

Writing arose from the need to document the feelings and thoughts of human beings, their social, cultural, commercial, etc. relations / agreements with each other, to concretize, store and transfer their knowledge to future generations. Inscriptionology is a branch of science that conducts research and studies on inscriptions and other graphical language elements written on different subjects, different types and objects, and has a close relationship with many branches of science. In this study, the relationship between photogrammetry and inscription science, which allows to go beyond the traditional approach in inscription science research and to make correct reading and interpretation, is discussed with an interdisciplinary approach. The contributions of the field of photogrammetry in academic studies such as articles, papers, projects, etc. carried out on Old Turkic inscriptions and the information that will facilitate the work of researchers in future studies on Old Turkic inscriptions are expressed with examples.

Keywords: Inscription, Inscriptionology, Photogrammetry, Old Turkish Inscriptions.

1. Giriş

• **Yazı:** Yazı, bir türlü ölümü ortadan kaldıramayan insanoğlunun ölümüne karşı bulabildiği tek çaredir. Yazı zekânın fotoğrafıdır. Çağlardan çağlara, ellerden ellere geçe geçe bütün tarihi aşır gelir. Onda, insan hayatının her yaprağı üstünde gezen gözlerin ışıkları, düşünen kafanın gölgeleri bulunur (Yücel, 1937).

Yazı, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini, birbirleriyle olan sosyal, kültürel, ticari vd. ilişkilerini / anlaşmalarını belgeleme, bilgilerini somutlaştırma, depolama ve gelecek kuşaklara aktarma ihtiyacından doğmuştur.

• **Yazıt:** Yazıt, kavramını karşılamak için Türk dilinin farklı dönemlerinde Türkçe “bitig”, “bengü taş”, “yazıt” ve “anıt” kelimeleri; Arapça olarak da “kitabe (*kitābe*)” ve “abide (*ābide*)” vb. kavram işaretleri kullanılmıştır.

Yazıt, dikili taşlara, kayalara, heykellere, taşbabalara, paralara, mühürlere, süs ve kullanım eşyalarına oyma, kabartma, boyama vd. yollarla işlenmiş yazıların genel adıdır.

• **Yazıt bilimi** (epigraphy / épigraphie / epigrafi / epigrafya): Yazıt bilimi, farklı konularda, farklı türler ve objeler (kayalar, taşlar, ağaçlar, kâğıtlar, heykeller, balballar, duvarlar, mimarlık eserleri, süs ve kullanım eşyaları) üzerine yazılmış / işlenmiş yazıtlarla ve diğer grafiksel dil öğeleriyle (petrogliflerle, damgalarla...) ilgili araştırma ve incelemeler yapan, pek çok bilim dalıyla da (tarih, sanat tarihi, coğrafya, lengüistik, paleografi, paleontoloji, arkeoloji, antropoloji, etnoloji, nümismatik, fotogrametri, jeodezi...) yakın ilişkisi bulunan bir bilim dalıdır (Alyılmaz, 2010, s. 313-314).

• **Yazıt bilimci** (epigraphist / epigrafist): Yazıt bilimci yazıt biliminin temel ilkelerini, yöntemlerini ve tekniklerini bildiği kadar anılan bilim dallarının temel prensiplerini ve kurallarını da bilen, ihtiyaç hâlinde onlardan da yararlanan akademik eğitim görmüş, deneyimli ve birikimli uzman kişidir.

Yazıt biliminde kullanılan yöntemler ve teknikler

Yazıtların epigrafik belgelenmeleri gerçekleştirilirken pek çok yöntem ve teknik uygulanmaktadır. Bu yöntem ve tekniklerin belli başlı olanları şunlardır:

- ✓ Yazılı yüzeyleri herhangi bir araç kullanmadan, doğal ortamda okuyup belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri büyüteç veya yansıtıcı kullanarak okuyup belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri parmakla dokunarak okuyup belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri estampaj uygulayarak belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri elle kâğıda çizerek (resmederek) belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeylerin içini doldurarak belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri murç, keski kullanarak belirgin hâle getirip belgelemek¹,
- ✓ Yazılı yüzeyleri saydam malzeme kullanarak belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri ıslatarak belgelemek,

¹ Yazıtlara ciddi anlamda zarar veren, orijinal görüntüsünü kaybetmesine ve yazılı yüzeylerde telafisi ve tamiri mümkün olmayan parçalanmalara neden olan bu yöntem (!) hiçbir yazıt bilimci tarafından önerilmemektedir. Üstelik bunu yapmak bir suçtur. Ancak bazı yazıtların yazılı yüzeylerinin bu şekilde belirgin hâle getirildiği

- ✓ Yazılı yüzeyleri gölgeleme yaparak veya karartma uygulayarak belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri aydınlatmayı yeterli hâle getirip belgelemek,
- ✓ Yazılı yüzeyleri manuel fotoğraf makineleri kullanılarak elde edilen görüntülerden hareketle epigrafik belgeleme yapmak,
- ✓ Yazılı yüzeyleri video kamerayla kaydedip belgeleme yapmak,
- ✓ Yazıtların kalıbından veya kopyasından hareketle epigrafik belgeleme yapmak,
- ✓ Dijital fotogrametri tekniğiyle epigrafik belgeleme yapmak (Alyılmaz, 2007, s. 78-79).

Fotogrametri

Genel ve yaygın tanımıyla fotogrametri, *fotografik görüntülerin ve algılayıcı sistemlerden elde edilen, yayılan görüntü kalıplarının kayıt, ölçme ve yorumlama işlemleri ile fiziki cisimler ve çevre hakkında güvenilir ve metrik bilgilerin elde edildiği bir teknoloji, sanat ve bilim dalıdır* (Yıldız, Yakar vd. 2001, s. 371).

Fotogrametri ve epigrafi arasındaki ilişki

Dünyadaki teknolojik ilerlemelere paralel olarak hızla gelişen ve kendi içinde birçok alt bilim dalı oluşan fotogrametrinin mimarlık, sanat tarihi, arkeoloji, epigrafi... bilimleriyle de her geçen gün biraz daha fazla iç içe girdiği, onlara katkıda bulunduğu bilinmektedir. Nitekim fotogrametri alanındaki gelişmeleri yakından takip eden bilim adamları (mimarlar, sanat tarihçileri, arkeologlar, yazıt bilimciler...) bugün gelinen noktada özellikle “tarihî ve arkeolojik sit alanlarının belirlenmesinde”, “mimarî, röleve ve cephelerin çıkarılmasında”, bu bağlamda “epigrafik belgelenmelerde”, “tarihî eserlerin, yazıtların ve diğer objelerin ölçekli, detaylı çiziminde ve modellenmesinde”, “kültür varlıklarının korunma, bakım ve onarımında”, “şekil ve yapı araştırmalarında”, “maket, büst, endüstri modellerinin yapılmasında” dijital fotogrametrinin imkânlarından azami ölçüde yararlanmaktadırlar.² Bu sebeple de fotogrametri özellikle de dijital fotogrametri, son yıllarda epigrafi bilim dalını en çok ilgilendiren bilim dallarından biri olmuştur.

Dijital fotogrametri tekniğinin epigrafik belgelenmeler açısından önemi ve faydaları

Dijital fotogrametri tekniğinin yazıt bilimi ve epigrafik belgelenmeler açısından önemini ve faydalarını şöyle sıralamak mümkündür:

- ✓ Dijital fotogrametri tekniği, yazıt bilimi ve epigrafik belgelenmeler bakımından en modern ve en gelişmiş tekniktir. Bu teknolojik yöntem, yazıtların hiçbir zarar görmeden görüntülenmesini ve belgelenmesini sağlar.

bilinmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz, 2007, s. 117-119.

² Konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Duran ve Toz, 2002, s. 403-410; Gürbüz, 1982; Turan, 2004, s. 43-50; Yakar, Yıldız ve Yılmaz, 2005, s. 1-5; Yıldız, Yakar vd. 2001, s. 371-376; Yılmaz, Karabörk ve Yakar, 2000, s. 18-28.

- ✓ Dijital fotogrametri tekniği, az zamanda, az iş gücüyle, seri şekilde daha fazla bilgi, bulgu ve belgeyi tespit edip, depolamaya imkân vermektedir.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniği sayesinde yazıtların ayrıntılı çekimleri, hassas ve metrik ölçümleri yapılarak güvenilir ve kesin sonuçlar elde edilmektedir. Bu sonuçlar ise, ulusal ve uluslararası normlara uygun olup, konunun uzmanları tarafından kabul görmektedir.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniği, yazıtların çok boyutlu görüntülemesine ve kaliteli, ölçülü çizimine imkân sağlamaktadır.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniğiyle tespit edilen görüntüler ve metrik ölçümler sayesinde, (yazıtlara hiçbir zarar vermeden) yazıtların kalıplarının alınması ve kopyalarının çıkarılması / modellemelerinin yapılması mümkün olmaktadır.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniği ile tespit edilen görüntüler / fotoğraflar sayesinde yazıtların restorasyon ve konservasyonlarıyla, anıt mezar külliyelerinin rölemleri yapılabilmektedir.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniği, yazıtların buldukları yerlerin / bölgelerin haritalarının hazırlanmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.
- ✓ Dijital fotogrametri tekniğiyle tespit edilen görüntülerin kaliteleri ve çözünürlükleri son derece yüksek olduğundan bu görüntüler, her türlü amaç ve ihtiyaç doğrultusunda (kitap, makale vd. yayınlarda, görsel sunumlarda...) kullanılabilir. (Kök)türk harfli yazıtların epigrafik belgelemelerini 1997 yılından beri aynı yolla gerçekleştiren bir araştırmacı olarak “dijital fotogrametri tekniği”nin yukarıda dikkatlere sunulan bütün avantajlarından yararlandığımızı belirtmek isteriz. Bu teknik, çalışmalarımıza kolaylık ve sürat kazandırdığı gibi, son derece hassas ve ayrıntılı şekilde elde ettiğimiz bilgileri zamanında konunun ilgililerine ulaştırmamıza da vesile oldu.³
- ✓ Dijital fotogrametri tekniğinde önce dijital fotoğraf makinesi kullanarak yazıtların üç boyutlu görüntüleri tespit edilmekte; sonra elde edilen bilgiler, bilgisayar ortamına aktarılmaktadır. Yazıtlara hiçbir şekilde zarar vermeden yapılan bu belgeleme tekniği, araştırmacıların mümkün olan en kısa sürede doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmalarını sağlamaktadır.
- Dijital fotogrametri, epigrafik belgelemelerde, elde edilen bilgilerin (görüntülerin / fotoğrafların) hem değerlendirilmesi (üzerlerinde incelemeler yapılması ve baskıya dönüştürülmesi) hem de arşivlenmesi aşamaları için en uygun tekniktir. Ancak bu tekniği kullanarak belgeleme yapacak yazıt bilimcilerin ve fotogrametri uzmanlarının başarılı olabilmeleri için aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmaları bir anlamda zorunluluk arz etmektedir:
- ✓ Dijital fotogrametri tekniği, klasik / geleneksel epigrafik belgeleme yöntemlerinin aksine belli bir eğitim ve uzmanlık istemektedir. Fotogrametrik teknikleri kullanarak belgeleme yapacak yazıt bilimcilerin epigrafik belgelerin hem tespiti hem derlenmesi hem de değerlendirilmesi aşamalarında kendi alanlarındaki bilgi ve birikimlerinin yanında fotoğrafçılık, dijital fotogrametri, bilgisayar ve jeodezi alanlarında da yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaları gerekir. Belgeleme

yapacak yazıt bilimciler, (temeli fotoğrafçılıkla ilgili bilgilere dayanan) dijital görüntülemelerden istenilen seviyede sonuç alabilmeleri için çekim öncesi ve çekim sonrasında dikkat edilecek hususları göz ardı etmemelidirler.

✓ Dijital fotogrametri tekniğinin maliyeti yüksektir. İlgili yazıt bilimcilerin, belleği büyük, hızlı görüntüleme özellikli ve yüksek çözünürlüklü, görüntü bozukluğuna giderici, düşük ve yetersiz ışığa karşı duyarlı, optik zumlu, her tür bilgisayara uyumlu bir dijital fotoğraf makinesine ve bununla ilgili yazılım ve sistem donanımına sahip olmaları belirli bir harcamayı zorunlu kılmaktadır. Çözünürlüğü düşük makinelerle çekilen fotoğrafların epigrafik belgelemelerde kullanılmayacağı unutulmamalıdır. Nitekim “*doku (texture) kalitesi için fotoğrafların yakından ve yüksek çözünürlüklü makinelerle çekilmesi gerekmektedir. Düşük çözünürlüklü makinelerle çekilen fotoğraflarda kontrol noktalarının tespitleri ve belirlenmesi, fotoğrafta meydana gelen bozulmalardan ötürü zorlaşmaktadır*” (Yakar, Yıldız ve Yılmaz, 2005, s. 3). Yazıtların düşük çözünürlükteki fotoğraflarının basım aşamasında da kullanılmadığı bilinmelidir.

✓ Dijital fotogrametri tekniğiyle epigrafik belgelemenin istenilen seviyede gerçekleştirilmesi her şeyden önce doğa koşullarının uygun olmasına, yazıtın önünde, arkasında veya çevresinde görüntü ve koordinat almayı engelleyici herhangi bir objenin bulunmamasına bağlıdır.

✓ Epigrafik belgelemesi gerçekleştirilecek yazıtın çizimlerinin ve modellemesinin tam olarak yapılabilmesi için bütün cephelerinin fotoğraflarının özenle ve ayrıntılı şekilde çekilmesi gerekir. Aksi takdirde yazıtların bilimsel ölçütlere uygun çizimlerini ve modellemelerini gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır.

✓ Dijital fotoğraf makineleriyle tespit edilen görüntüler: Çekim sırasında makinelerin LCD ekranları kullanılarak kontrol edilmeli; ancak makinelerin LCD ekranlarının zaman zaman yanılığlara sebep olduğu da unutulmamalıdır.

Elde edilen görüntüler, araziden (belgeleme alanından) ayrılmadan önce mutlaka bilgisayar ortamına aktarılarak kontrol edilmeli ve yazıtın doğru pozlanıp pozlanmadığından emin olunmalıdır.

✓ Tespit edilen görüntülerin / fotoğrafların arşivlenmesi en az çekimleri kadar önemlidir. Fotoğrafların bozulma riski az olan belleklere (harddisklere) kaydedilip saklanması ve vazgeçilmez olanlarının fotoğraf kartına baskılarının yapılması gerekir.

✓ Dijital fotogrametri tekniği ile epigrafik görüntülemeleri yapıp bilgisayar ortamına aktarılan yazıtların bütün yönleriyle belgelenecek yayımlanması, katalog ve albümlerinin hazırlanabilmesi için ayrıca aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir.

³ “Dijital fotogrametri tekniği”ni kullanarak gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmalar ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk.

Alyılmaz, 2001, s. 11-18; Alyılmaz, 2003, s. 329-379; Alyılmaz, 2003, s. 181-199; Alyılmaz, 2005; Alyılmaz, 2007; Alyılmaz, 2015; Alyılmaz, 2016; Alyılmaz, 2021.

Dijital fotogrametri tekniği ile epigrafik belgelemeleri yapılan yazıtların katalog ve albümlerinin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar

- ✓ Her yazıtla ilgili birer dosya hazırlanmalı; söz konusu dosyada öncelikle yazıtların adlarına (yaygın, bilimsel ve bölgede kullanılan adlarına), (varsa) kısaltmalarına ve (katalog) numaralarına yer verilmelidir. Konunun uzmanları, Eski Türk Yazıtları'ndan Yenisey Yazıtları için genellikle "E" [E-1 (Uyuk Tarlak), E-6 (Barık II), E-37 (Tes'), E-40 (Taşeba), E-43 (Kızıl Çıraa I), E-98 (Uybat VI)] bazen "Y" (Y-43), (Y-12); Talas Yazıtları için, "T" (T-1, T-2, T-3, T-4); Köl Tigin Yazıtı için "KT"; Bilge Kağan Yazıtı için "BK", Moyun Çor Kağan (Şine Us) Yazıtı için "MÇ", Köl İç Çor Yazıtı için "KÇ", Ongi Yazıtı için ise, "O" kısaltmasını... tercih etmektedirler.
- ✓ Yazıtların kim tarafından, kimin için, hangi amaçla, ne zaman (hangi tarihte / hangi dönemde) yazıldıkları / dikildikleri ve yazıcılarının kim olduğu belirtilmelidir.
- ✓ Yazıtların ve bunlara ait parçaların⁴ hem hâlihazırda buldukları, hem de (varsa) getirildikleri yerlerin adları ve adresleri yazılarak söz konusu yerlerin koordinatları GPS⁵ ile belirlenip, bilgisayarlarda önceden oluşturulan haritalara işlenmelidir. Yazıtların adresleriyle ilgili bu bölümde ilgili yazıtın hangi anıt mezar külliyesi içinde, hangi müzede, hangi depoda veya hangi şahısların evlerinde / ellerinde olduğu, bunlara nasıl ulaşılacağı de muhakkak yazılmalıdır. GPS kayıtlarını içeren haritalara, yazıtlarla ilgili yayınlarda da yer verilmelidir.⁶
- ✓ Yazıtların buldukları yerlerin genel durumları ve yazıtların bu alanlar içindeki konumları ayrıntılı şekilde betimlenmelidir.
- ✓ İlgili yazıtın kim tarafından bulunduğu, bilim dünyasına ilk kez kim tarafından tanıtıldığı ve hakkında ilk yayını kimin yaptığı yazılmalıdır.
- ✓ Yazıtların dijital metrik ölçümleri dışında manuel metrik ölçümleri de yapılmalı; yazılı yüzeylerin, harflerin, varsa damgaların ve tasvirlerin uzunlukları ve genişlikleri ayrı ayrı tespit edilerek yazıtta ait bütün biçimsel özellikler kaydedilmelidir. Elde edilen verilerden hareketle yazıtların çizimlerinin ve modellemelerinin gerçekleştirilebileceği göz ardı edilmemelidir. Hem tespit işlemi sırasında hem de daha sonra yayın aşamasında yapılan çizimler mutlaka numaralandırılmalıdır.⁷
- ✓ Yazılı yüzeylerin genel durumu hakkında ayrıntılı bilgi verilerek kırılan, çatlayan, kabarık tabakalaşan, dökülmeye yüz tutan, dökülen, silinen karakterler belirlenip, bilgisayar ortamında farklı renklerle gösterilmelidir.⁸ Hem bu işlem sırasında hem de transkripsiyonlu veya transliterasyonlu metinler oluşturulurken yazıtın orijinaline yakın bir fontun (yazı

tipinin) (KöktürkEfras, Orkun, Orkhon, TuRun...) kullanılmasına dikkat edilmelidir.

- ✓ Belgelemeye konu olan yazıtta kullanılan yazının karakterlerinin türü, özellikleri, işleniş niteliği (oyma, kabartma, boyama, dövme, noktalama, kazıma...) ve bu yazı stilinin ve tekniğinin daha önce kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldıysa hangi yazıtlarda kullanıldığı tespit edilmelidir. Zira üzerlerinde tarih kaydı bulunmayan (Kök)türk harfli eski Türk yazıtlarının birçoğunun yazıldığı tarih / dönem, bu yazıtların paleografik özelliklerinden hareketle belirlenmektedir.
- ✓ Yazıtlara ait metinlerin satır sayıları ve bu satırlarda geçen cümlelerin, kelimelerin ve karakterlerin sayıları tek tek tespit edilmelidir.
- ✓ Yazıtların transliterasyonlu metinleri hazırlanmalıdır. Metinler yayına hazırlanmadan önce söz konusu yazıtlar buldukları alanlarda diğer epigrafi yöntem ve tekniklerinden de yararlanılarak farklı zamanlarda birkaç kez okunmalıdır. Transkripsiyonlu ve transliterasyonlu metinlere esas teşkil eden bu okuma, belgeleme ve yazıya aktarmaların tarihleri ayrı ayrı belirtilmelidir. Yazıtlara ait metinler yayımlanırken, (eğer varsa) konuyla ilgili daha önce yapılmış bilimsel yayınlarla da (kitaplarla, makalelerle de) karşılaştırmalar yapılarak bu yayınların künyeleri verilmeli ve (gerekirse) metinler edisyon kritikli olarak dikkatlere sunulmalıdır.
- ✓ Yazıtlara ait metinlerin dil, üslup, gramer ve imlâ özellikleri tespit edilerek, bunlarla ilgili dizin (söz varlığının düz ve ters dizini, gramatikal dizin, özel adlar dizini...) ile açıklamalı ve yorumlu sözlükleri hazırlanmalıdır.
- ✓ Araştırmacılar, hazırladıkları çalışmaların sonunda genel bir değerlendirme yaparak yazıtlarla ilgili öneriler sunmalıdırlar.

Yazıtların epigrafik belgelemeleri ile ilgili bilgileri tablo hâlinde göstermek, bu hususta bir standardın oluşması bakımından faydalı olacaktır.⁹

Tablo 1. Yazıtların epigrafik belgelemeleri ile ilgili bilgi listesi

1.	Yazıtın adı:	...
1.1.	Yazıtın yaygın adı:	...
1.2.	Yazıtın bilimsel adı:	...
1.3.	Yazıtın bölgedeki adı / yerel adı:	...
1.4.	Yazıtın kısaltılmış adı:	...
2.	Yazıtın katalog numarası:	...
3.	Yazıtın yeri ve adresi	...
3.1	Yazıtın dikildiği / yazıldığı yerin adı ve adresi:	...
3.2	Yazıtın hâlen bulunduğu / korunduğu yerin adı ve adresi:	...

⁴ Yazıtlara ait üzeri yazılı veya yazısız her parçanın yazıtların çözümlenmesinde, restorasyonunda ve konservasyonunda çok önemli rol oynadığı göz önünde bulundurularak bunların yerlerinin tespitinde, epigrafik belgeleme ve görüntülemelerinde de hassas davranılmalıdır.

⁵ Global Position System: Uydu yardımıyla yer belirleme sistemi. Yazıtların buldukları yerlerin koordinatlarını uydu yardımıyla tespit edip gösteren cihaza da aynı ad verilmektedir.

⁶ Dijital fotogrametri tekniğiyle belgelemesi yapılan ve GPS ile uydudan yeri tespit edilen yazıtların mümkün olduğu takdirde hava ve uydu fotoğrafları da çekilmelidir. Ancak uydu teknolojisinin hızla gelişmesine rağmen uydu sistemiyle görüntüleme yapmak hâlâ son derece pahalıdır. Zira bir yazıtın uydudan detaylı fotoğrafını tespit etmek binlerce dolara mal olmaktadır.

⁷ Yazıt bilimcilerin alana çıkmadan önce bilgisayarlarına (kullanmaları olası) çizim, resim ve fotoğrafla ilgili bazı programları yüklemeleri faydalı olacaktır.

⁸ Yazıtların üzerlerine yazılı oldukları objeler (taşlar, kayalar, granitler, mermerler, süs ve kullanım eşyaları) hakkında da bilgi verilerek bunların restorasyona ve konservasyona ihtiyaç duyup duymadıkları belirtilmelidir.

⁹ Bu tablo, (Kök)türk harfli yazıtlarla ilgili çalışmalarımızdan ve bu alandaki deneyimlerimizden hareketle hazırlanmıştır. Konuyla ilgili bilim adamlarının yazıtların durumuna göre tabloda değişiklikler (eklemeler, çıkarmalar) yapmaları son derece doğaldır.

3.3	Yazıtın dikildiği / yazıldığı ve hâlen bulunduğu yerlerin koordinatları (GPS kayıtları):	...
4.	Yazıtın dikildiği / yazıldığı tarih ve ait olduğu dönem:	...
5.	Yazıtın kime ait olduğu / kim adına dikildiği / yazıldığı:	...
6.	Yazıtın kim tarafından dikildiği / yazıldığı:	...
7.	Yazıtın hangi amaçla dikildiği / yazıldığı:	...
8.	Yazıtın yazıcısının kim olduğu:	...
9.	Yazıtın kim tarafından bulunduğu:	...
10.	Yazıtın ilk kez kim tarafından bilim dünyasına tanıtıldığı:	...
11.	Yazıtla ilgili araştırma ve inceleme yapanlar:	...
12.	Yazıtla ilgili yapılan yayınlar (kitap, makale, bildiri vs.):	...
13.	Yazıtta ait fotoğraflar (fotoğrafların numaraları ve kim(ler) tarafından çekildiği):	...
14.	Yazıtta ait çizimler (çizimlerin numaraları ve kim(ler) tarafından yapıldığı):	...
15.	Yazıtta ait kalıplar / modeller: (kalıpların / modellerin: kim(ler) tarafından yapıldığı ve hâlen nerede bulunduğu):	...
16.	Yazıtın üzerine yazıldığı maddenin / objenin adı / türü (taş, kaya, granit, kemik, kâğıt, üzengi, kılıç, bilezik vs.):	...
17.	Yazıtın üzerine yazıldığı maddenin / objenin fiziki durumu:	...
17.1.	Yazıtta bozulmanın, tabakalaşmanın, kabarmanın, aşınmanın, kırılıp dökülmenin, parçalanmanın olup olmadığı:	...
17.2.	Yazıtın restorasyona ve konservasyona ihtiyaç duyup duymadığı:	...
18.	Yazıtın ölçüleri:	...
18.1.	Yazıtın üzerine yazıldığı objenin yüksekliği:	...
18.2.	Yazıtın üzerine yazıldığı objenin genişliği:	...
18.3.	Yazıtın üzerine yazıldığı objenin çapı:	...
18.4.	Yazıtın üzerine yazıldığı objenin ağırlığı:	...
19.	Yazıt üzerindeki yazılı yüzeylerin ölçüleri:	...
19.1.	Harflerin ve diğer karakterlerin ölçüleri:	...
19.2.	Yazıt üzerindeki damga ve tasvirlerin ölçüleri:	...
20.	Yazıtta kullanılan karakterlerin işleniş tekniği (oyma, kazıma, kabartma, dövme, noktalama):	...
21.	Yazıtta kullanılan yazıtın türü, stili, paleografik özellikleri (söz konusu yazıtın stiline başka yazıtlarda kullanılıp kullanılmadığı):	...
22.	Yazıtı oluşturan metnin satır sayısı:	...
23.	Metni oluşturan satırlardaki cümle, kelime ve diğer karakterlerin sayısı:	...
24.	Kelimelerin yazımında kullanılan harflerin sayısı:	...
25.	Yazıtın epigrafik belgelemesinin yapılması:	...
25.1.	Belgelemenin kim / kimler tarafından yapıldığı:	...
25.2.	Belgelemenin yapıldığı tarih:	...
25.3.	Belgelemede kullanılan yöntem ve teknikler:	...
26.	Yazıtın metni (başta dijital fotogrametri tekniği olmak üzere farklı yöntem ve tekniklerle) tespit edilen metnin transkripsiyonu ve transliterasyonu):	...
27.	Metnin Türkiye Türkçesi'ne aktarımı:	...
28.	Yazıtın dil, üslup, gramer ve imla özellikleri:	...
29.	Yazıtın tarihsel ve kültürel açıdan önemi:	...
30.	Yazıtla ilgili genel değerlendirme ve öneriler:	...

2. Sonuçlar

✓ Yazıt bilimi (epigrafi) alanında fotogrametrik yöntem ve tekniklerin kullanılması, yazıt bilimi alanına önemli katkılar sağlamış; fotogrametri bilim dalına da yeni bir çalışma alanı kazandırmıştır.

✓ Yazıt bilimi (epigrafi) alanında araştırma, inceleme ve belgeleme yapan bilim insanlarının fotogrametri alanında çalışan bilim insanlarıyla birlikte çalışmaları bugün için bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu sebeple de yazıt bilimi alanında çalışan bilim insanlarının fotogrametri alanının, fotogrametri alanında çalışan bilim insanlarının da yazıt bilimi alanının temel kaynaklarını, yöntem ve tekniklerini bilmeleri gerekmektedir.

✓ Yazıt bilimi (epigrafi) ve fotogrametri alanlarında çalışan bilim insanları, birlikte çalıştaylar ve sempozyumlar düzenlemeli; bilgi, birikim ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşmalı; ortak projeler yapmalı; alanlarıyla ilgili birlikte çok dilli kitaplar yayımlamalıdır.

Yazarların Katkısı

Cengiz Alyılmaz: Bütün çalışma.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynakça

- Alyılmaz, C. (2001). *Bilge Tonyukuk yazıtları üzerine birkaç düzeltme*. *TDAY Belleteri* 2000, 11-18.
- Alyılmaz, C. (2003). Epigrafik belgelemeler ve yüzey araştırmaları / epigraphic documentation and surface researches. *Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi 2001 Yılı Çalışmaları / Work for The Project Turkish Monuments in Mongolia in Year 2001*, 329-379.
- Alyılmaz, C. (2003). Moğolistan'da eski Türk kültür ve medeniyetine ait bazı eserler ve buldukları yerler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 181-199.
- Alyılmaz, C. (2005). *Orhun Yazıtları'nın bugünkü durumu*. Ankara: Kurmay Yay.
- Alyılmaz, C. (2007). *(Kök)türk harfli yazıtların izinde*. Ankara: KaramM Yay.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Alyılmaz, C. (2016). *"Gobu"stan'ın gizemi ("Kıpçaklar" a giden yol)*. Ankara: Bitlis Eren Üniversitesi Yay.
- Alyılmaz, C. (2016). Kosova ve Makedonya'daki Osmanlı Dönemi mezar taşlarının bugünkü durumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 56-93.
- Alyılmaz, C. (2018). Yazıt bilimci kimdir? *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 42, 117-126.
- Alyılmaz, C. (2021). *Bilge Tonyukuk yazıtları*. Ankara: TDK Yay.

Duran, Z. & Toz, G. (2002). Tarihî eserlerin fotogrametrik yöntemle 3d modellenmesine örnek. *30. Yıl Sempozyumu*, Konya, 403-410.

Gürbüz, H. (1982). *Fotogrametriye giriş*. Konya: Konya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Yay.

Turan, M. H. (2004). Mimarî fotogrametri alanındaki çağdaş gelişmelerin değerlendirilmesi, *Gazi Üni Müh.-Mim. Fak. Dergisi*, 19(1), 43-50.

Tüdeş, T. (1986). *Yersel fotogrametri*. KTÜ Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yay.

Yakar, M, Yıldız & Yılmaz, H. M. (2005). Tarihî ve kültürel mirasların belgelenmesinde jeodezi fotogrametri

mühendislerinin rolü. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 28 Mart - 1 Nisan 2005 Ankara*, 1-5.

Yıldız, F, & Yakar, M. (vd.), (2001). Dijital fotogrametrinin arkeolojide kullanılması ve Göktürk Anıtları örneği, *TDAY Belleten 2000*, 371-376.

Yılmaz, H. M., Karabörk, H. & Yakar, M. (2000). Yersel fotogrametrinin kullanım alanları. *Niğde Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 4(1), 18-28.

© Author(s) 2024.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>